

İNGİLTERE'DE SOSYAL SINIF FARKLARININ AZALMASI YÖNÜNDE BAZI GELİŞMELER

Dr. A. N. Little

Birleşik Krallık Toplum
İlişkileri Referans Bölümü
Başkanı

Bu konferansta ele alacağım konu, genel olarak İngiltere'nin sosyal sınıflar yapısını ve sınıf farklılaşmalarını ilgilendiriyor. Ancak bu konunun özel bir yönü de mevcut olacaktır. Ortaya atacağım özel sorun, İngiltere'de sınıf farklarının niçin daha şiddetli çatışmalara, daha keskin tezatlarla sahne olmadığını araştırmak, daha büyük çelişme ve tezatların doğmayış sebeplerini incelemektir.

Marks ve Engels bundan 100 yıl önce sanayi toplumu hakkında birtakım görüşler ortaya atmışlardı. Buna göre, toplum geniş sınıf tezatlarına maruz kalacak ve sınıflar arası çatışma gittikçe artacaktı. Aslında endüstriyel toplumun sınıf farklılıklarına ve çatışmalarına sahne olacağına sadece sosyalistler değil, zamanın Charles Dickens gibi yazarları ve Disrael gibi politikacıları da dikkati çekmişlerdi. Aradan geçen uzun bir süre içinde Marks'ın ve Engels'in tahminlerinin İngiltere için gerçekleşmediğine tanık olmuş bulunuyoruz. Bunun İngiliz toplumu bakımından şüphesiz belirli sebepleri mevcuttur.

Gerçekte Marks ve Engels'in tahlil şemaları teorik açıdan muhakkak ki güçlü idi. Ancak yaptıkları tahminler gerçekleşmemiş ve beklenen ihtilâl doğmamıştır.

İngiliz sosyal yapısında sınıf tezat ve çatışmalarının niçin tahmin edilen şiddete ulaşmadığını incelerken, ben beş büyük sosyal ve ekonomik değişme üzerinde durmak istiyorum. Yukarıda belirttiğim gibi bu sosyal ve ekonomik değişmeler, Marks ve Engels'in

tahminlerindeki gücü zayıflatmamış, ancak tahminlerinin gerçekleşmesine engel olmuştur.

Söz konusu beş faktörü şöyle sıralayabiliriz :

1 — Mobilitenin toplumda devamlı olarak artışı, yani daha mobil, daha fleksibl bir sosyal sınıflar yapısının ortaya çıkışı :

2 — Fertlere sosyal haklar veren ve toplumun sosyal refahını garanti altına almaya yönelmiş bir politikanın doğuşu ve gelişmesi; böylece her vatandaşa asgarî bir hayat standardının sağlanması.

3 — Belirli konularda önem taşıyan bazı hakların, özellikle işçilere daha ileri, toplum içinde durumlarını geliştirmelerine imkân sağlayabilecek daha modern bazı hakların ve bu arada sendikacılık, toplu pazarlık gibi belirli müessese ve mekanizmaların sağlanması.

4 — Yukarıdaki hususa bağlı olarak, hukukî ve teknik bir çerçevenin geliştirilmesi ile tezat ve uyumsuzlukların müesseseleştirilmeleri; diğer bir ifadeyle, uyumsuzlukların çözümü için müessesevî tekniklerin geliştirilmesi olması.

5 — Toplumda genel anlaşma ve fikir birliğini (consensus'u) sağlayabilecek yönde bazı müessese ve fonksiyonların önemlerinin artmış bulunması; özellikle, öğretim, eğitim ve kitle haberleşme araçlarında kaydedilen ilerlemelerle sınıf çatışma ve tezatlarının hafifletilebilmesi.

Şimdi kısaca açıklamış olduğum bu beş önemli değişmeyi birer birer ele alıp, her biri üzerinde biraz daha ayrıntılı şekilde durmak istiyorum.

1 — Toplumda mobilitenin artışı şüphesiz yalnızca İngiliz toplumuna özgü bir gelişme değildir. Mobilitenin fertlere yükselme ve her anlamda hareketlilik sağlayarak bir gelişme unsuru teşkil etmesi başta A.B.D. olmak üzere demokratik ve gelişmiş bir çok ülkede de önemli bir etken olmuştur. Ancak burada bazı ayrıntılı hususlar üzerinde ayrıca durmak istiyorum.

a — Bizatihî işin veya çalışmanın niteliği. Mark ve Engels zaman içinde sanayileşme sonucu işçilerin vasıf seviyelerinin düşeceğini, ve işin monoton, işçi için anlamsız bir nitelik kazanacağını

belirtmişlerdi. Bu tahmin şüphesiz belirli ölçüde gerçekleşmiştir. Fakat tamamen gerçekleşmemiştir. Öyle ki makineleşme ve otomasyon geliştikçe toplumda yeni endüstriyel vasıflar doğmuş, bazı işler daima daha çok vasıf isteyen bir şekle bürünmüştür. Bu arada özellikle serbest mesleklerin sayısı ve çeşidinde, yâni doktorlar, mühendisler, avukatlar, akademisyenler, sosyal hizmetlerle meşgul görevliler gibi meslek erbabında ve özellikle yönetici sınıfın nitelik ve niceliğinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Şu halde, sanayileşme ile vasıfların gerileyeceği ve monotonlaşan işlerde çalışanların sisteme kırgın hale gelip sınıf çatışmalarının artacağı tahmini önemli ölçüde gerçekleşmemiştir diyebiliriz.

b — Geleneksel toplum yapısı içinde, imkân ve fırsatların sınırlı kalacağı, belirli sınıflara mensup olanların sadece kendi sınıflarının dar çerçeveleri içinde kalıp anne ve babalarının mesleklerine girecekleri görüşü hâkimdi. Oysa geçen yıllar içinde İngiliz toplumu, diğer birçok toplum gibi yüksek bir sınıflar arası hareketliliğe sahne olmuş, birçok İngiliz vatandaşının beden işçiliğinden fikir işçiliğine geçebildiği dikkati çekmiştir. Şüphesiz aynı gelişme diğer toplumlarda, bu arada Kıt'a Avrupasının Fransa ve İtalya gibi ülkelerinde de müşahade edilmiştir.

c — Başka bir önemli faktör, gelişlerdeki artıştır. Gerek nakdî, gerek reel anlamda gelir, geride bıraktığımız 50-100 sene içinde önemli artışlar kaydetmiştir. Yılda % 5 ilâ % 6 bir gelir artışı dikkati çekmiştir. Gerçekte beden işçiliğinde kalıp yaptıkları iş çok monoton, çok sıkıcı, manevî bakımdan geriletici nitelik taşıyan işçi gruplarında bile hiç olmazsa gelirlerdeki artış, bir anlamda telâfi edici bir etki yapmış ve fertlerin tatmin seviyesini yükseltmiştir. Buna bağlı olarak gelir seviyelerinin artışı ile hayat tarzlarında da önemli değişimler ve yükselişler dikkati çekmiştir. Gelir seviyelerinin artması istihdam imkânlarının artmasına paralel olarak seyretmiştir.

2 — İkinci bir faktör olarak, refah devletinin doğuşu ile ilgili özellikler dikkati çekmektedir. Gerçekten birinci faktör altında incelediğimiz mobilite ve istihdam imkânlarıyla ilgili gelişmelere ek olarak, İngiliz vatandaşlarına asgarî yaşama ve gelir standartlarının garanti edilmesi toplumda sınıf tezatlarını geniş ölçüde zayıf-

latıcı bir etki yapmıştır. Bu arada sosyal güvenlik sistemiyle, fertlerin devletten belirli ek gelir kaynakları sağlamalarının garantelenmiş olması, önemli bir gelişmedir. Kişi belirli bir yaşa gelip emekli olunca ve hastalanınca ya da işsiz kalınca gelir kaynakları ortadan kalkabilir, ya da toplumdaki ortalama gelir seviyesinin önemli ölçüde altına düşebilir. Sosyal güvenlik sistemi sağladığı ivazlarla düşük gelirleri ortalama gelir seviyesine yaklaştırmakta, ya da eşitlemektedir.

Bu arada bütün fertlere parasız olarak sağlanan tıbbî hizmetler zikredilmelidir. Bunlar herkese bazan tamamen parasız, bazan da minimum bir ücret karşılığı sağlanmakta ve nüfusun yaklaşık olarak % 90 ilâ 95'i bu ivazlardan faydalanmaktadır.

Genel öğretim sistemindeki gelişmeler de refah devletinin gerçekleştirdiği önemli sonuçlardan biridir. Mecburî öğrenim yaşının asgarî 16 yaş ile sınırlanması ve bu sayede öğrenim seviyesinin yükselişi sınıf fark ve tezatlarını hafifletmektedir. Gerçekten 16 yaşına kadar her İngiliz vatandaşına devletin parasız öğrenim sağlanması ve nüfusun % 90 ile 95'inin parasız öğrenim imkânından istifade etmesi çok önemli sonuçlar doğurmuştur. Böylece devlet, özel okulların pahalı olması dolayısıyla bunlara giremeyen büyük vatandaş kütlesinin devlet okullarında oldukça kaliteli bir öğrenim görmelerini mümkün kılmıştır. Böylece son 30 - 45 yıl içinde izlenen sosyal politika sonucu refah devletinin gerek eğitim ve öğretim, gerek sağlık hizmetleri konusunda fertlere oldukça cömert davranmak suretiyle sosyal istikrara hizmet etmiş ve sınıf farklarını azaltmış olduğu ileri sürülebilir.

3 — Bir başka faktör ise medenî ve siyasî hakların gelişmesine ek olarak, sanayide işçi - işveren ilişkileri yönünden önem taşıyan birtakım hakların da elde edilmiş olmasıdır. Meselâ, resmî sosyal güvenlik sistemi içinde uygulanan emeklilik haklarından başka işverenlerin de işçilerine emeklilik konusunda bir takım ivazlar, bunun gibi hastalık sigortası yardımlarına ek olarak, işçinin hastalığı halinde ek ivazlar sağlamaları burada zikredilebilir. Yine işverenin sağladığı parasız yemekler ve diğer sosyal yardımlar bunlar arasında yer alır. Şüphesiz bu konular gerek işyeri seviyesinde, gerek millî kademede işkolu seviyesinde yapılmış toplu sözleşmelerle düzenlenebilir ve düzenlenmektedir.

Yukarıdaki noktaya bağlı bazı gelişmeler de sendikalaşma ve toplu pazarlık konularında gerçekleşmiştir. Toplu pazarlığın alabil-
diğine genişlemesi ve hem mahallî, hem de işkolu seviyele-
rinde gelişmeler kaydetmesi önemli bir adımdır. Sendikaların top-
lu pazarlık dışında global ve millî seviyede temsil imkânına kavuş-
muş olmaları da uyumsuzluk ve çatışmaları hafifleten bir başka ge-
leşme olarak görülebilir. Gerçekten sendikalar işçileri doğrudan il-
gilendirsin veya ilgilendirmesin devlete ait birçok komitelerde ve
parlamento tarafından tayin edilen çeşitli komisyonlarda temsil
edilmektedir.

Bunun gibi sanayide beşerî münasebetler hareketi de A.B.D.
de doğan ve oradan İngiltere'ye ve diğer ülkelere geçen bir akım
olarak önemli etkiler yapmıştır. Böylece işverenin işçiyi ücret kar-
şılığı satın alman bir eşya olarak değil, onun öetsinde insan olarak
değerli bir varlık olarak görme geleneği yerleşmiştir. Bu gelişmeler
sonucunda istihdam ilişkisi sosyal ve beşerî bir çok konuları da ih-
tiva edecek şekilde gerçekte bir gelir ilişkisinden daha geniş bir ni-
telik kazanmış bulunmaktadır.

Refah toplumunda her ferdin bir işe, diğer bir deyişle, çalış-
maya hakkı olduğu, devletin de çalışmak isteyen herkese iş imkânı
sağlamakla yükümlü bulunduğu sorgusuz sualsiz kabul edilen bir
gerçektir. Bu gerçekten hepimizin bildiği tam istihdam politikası
doğmaktadır. Tam istihdamın gerek yüzde olarak nisbeti, gerekse
tam istihdamı sağlayacak mekanizmalar bir hükümetten diğerine,
bir siyasî partinin görüşlerinden bir diğer siyasî partiye değişebilir.
Burada önemli olan tam istihdamın bir kamu politikası olarak ge-
nel bir kabule mazhar olmuş bulunmasıdır. Toplumda tam istih-
dam gerçekleştirilemez ve işsizlik oranı artarsa hükümet tenkide
maruz kalır. Genellikle % 2 ilâ 3 bir işsizlik haddi normal kabul
edilir de, % 4 ilâ 5 oranında bir işsizlik haddi kaos yaratacak, ül-
keyi felâkete sürükleyecek derecede anormal sayılabilir. Şüphesiz
telâkki siyasî açıdandır. Ekonomik anlamda % 4 ilâ 5 oranında bir
işsizlik önemli bir tehlike arzetyebilir. Meselâ geçen yıl işsiz-
liğin 1 milyonu aşip aşmayacağı siyasî bakımdan potansiyel bir po-
litik slogan haline getirilmiştir. Gerek muhalefet, gerek iktidardaki
hükümet bu konuyu bir slogan olarak işlemişlerdir. Böylece fert-
ler için çalıştıkları işi kaybetmek büyük bir iktisadî güvensizlik

kaynağı olduğundan, tam istihdam konusu siyasî partilerin kampanyalarında önemli bir yer tutmaktadır.

4 — Bir bakıma siyasî hakların geniş bir tabana yayılması, yani, üniversal anlamda politikaya katılma sınıf tezatlarını ve çatışmalarını hafifleten bir etki yapmaktadır. İngiltere’de de nüfusun çoğunluğunun siyasî alana aktif olarak katılması böyle bir etki yapmıştır. Bu konuda yasaların çizdiği çerçeve de önemli bir etkidir. İşçi - işveren arasındaki endüstriyel uyuşmazlıkların halledilebileceği görüşü hukukî bakımdan kabule mazhar olmuş ve bu alanda çeşitli mekanizmalar geliştirilmiştir. Yasalar yanısıra yargı organlarının verdikleri kararlar birer emsal olmuşlar ve endüstride daha somrak uygulamaya önderlik etmişlerdir. Bu bakımdan üç önemli mekanizma İngiliz toplumu bakımından dikkati çekiyor. Bunlar esas itibarıyla İngiltere’de ortaklaşa danışma (joint consultation) denilen mekanizma, uzlaştırma ve tahkimdir. Ortaklaşa danışma genellikle toplu pazarlığa benzer; fakat daha devamlıdır ve işçi - işveren arasında beşerî ilişkilere ağırlık veren ortaklaşa bir karar verme sistemini geliştirmeye çalışmış ve bunda belli ölçüde de başarılı olmuştur. Uzlaştırma, başvurulması ihtiyarî, bazen de mecburî, fakat çözüm kararma uyulması mecburî olmayan bir mekanizma olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanısıra tahkim de özellikle ihtiyarî tahkim biçiminde, uyuşmazlığın çözümü için başvurulması ihtiyarî, fakat hakem kararma uyulması mecburî bir mekanizma olarak önemli fonksiyonlar ifa etmiştir. Bu sonuncu kategoride taraflar beraberce seçtikleri üçüncü bir şahsa veya şahıslara uyuşmazlığı havale etmekte ve verilecek kararı kabul edeceklerine dair kendilerini peşinen bağlamaktadırlar.

Bu arada daha başka mekanizma ve yapılara da başvurulmuştur. Fiyat ve ücret yarışını önlemek gayesiyle kurulan fiyat ve ücret kurulları, İngiltere’de gelir politikası denilen yoldan fiyatların ve ücretlerin tesbiti, bu yapı ve mekanizmalar arasında zikredilebilir. Bunların hür toplu pazarlık sistemine engel oldukları iddia edilmiş ise de, çoğunlukla tatbik edilmedikleri durumlara nazaran başarı sağladıkları kabul edilmektedir. Gerçekten, bu ve benzeri uygulamalar bazı gerilimlere ve problemlere yol açacaklardır. Fakat bu çeşit mekanizmalara daima ihtiyaç duyulacaktır. Bunlar belki uyuşmazlığı tamamen önlemek amacına değil, fakat özellikle

grevleri azaltmaya, yâni greve başvurulmasını gereksiz kılmaya yönelmiş tedbirlerdir. Bir anlamda uyuşmazlığın şiddetini azaltmak, yükselen harareti düşürmek amacını güderler.

5 — Sonuncu faktör olarak, öğrenim ve kütle haberleşme araçlarında ve faaliyetlerinde kaydedilen gelişmelerin belirli konularda toplumda fikir birliğini sağlamış olmaları gerçeği zikredilmelidir. Öğretim ve eğitim kısa devrede fertlere belli bir tecrübe, meslek ve iş imkânı sağlama gayesi güder. Fakat bunun ötesinde her iki müessesenin uzun devrede sınıf farklarını azaltıcı, sınıfların birbirleri karşısındaki tavırlarını yumuşatıcı bir etki yaptıkları da dikkati çekiyor. Bundan 50 ile 100 yıl önceki İngiliz yazarlarının roman ve etüdları incelendiğinde bu sınıf farklarını aksettiren tavır ve davranışlar kolaylıkla anlaşılabilir. Oysa aradan geçen zamanda kütle eğitim, öğretim ve haberleşme araçlarındaki gelişmeler bu tezatları azaltmış, atitüdları yumuşatmış ve sosyal anlamda bir ideolojik birliğin, fikir birliğinin doğmasına hizmet etmiştir. Burada kitle haberleşme araçlarının ancak 50-60 yıllık bir geçmişe sahip olduklarını söylemeliyiz. Radyo 1920'lerde gelişmiş bir kitle haberleşme aracı olarak İngiltere'de 1930 ve 1940'larda etkili bir hale gelmiştir. Bunun gibi televizyon da 1940'larda geliştirilmiş ve 1950 ve 1960'larda her eve girecek şekilde ortaklaşa kanaat ve tavır yaratıcı bir araç olmak niteliğini kazanmıştır. Kitle haberleşme araçlarının yaptıkları etki her konuda paylaşılan duygular, paylaşılan atitüdlar yaratmak, bir "consensus", yâni bir ideolojik birlik tesisine hizmet etmek olmuştur. Bir anlamda fikir birliğinin, yâni "consensus" un zıddı olarak "dissensus" meselesi, yâni ideolojik bakımdan bölünme, öğretim, öğrenim ve kitle haberleşme araçlarındaki gelişmelerle hafifletilmiş ve hattâ ortadan kaldırılmıştır. Burada şu noktayı hemen belirtmemiz yerinde olur. Bu açıklamalarımızla sınıf tezatlarının ve çatışmalarının İngiltere'de tamamen yok olduğunu iddia etmek istemedim. Aslında sınıf farkları her toplumda olduğu gibi İngiltere'de de mevcuttur. Meydana gelen gelişme bu farklılıkların hafifletilmesi ve daha çok parçalı, seksiyonel bir nitelik kazanmış bulunmasıdır. Bunlar artık üniversal anlamda, meselâ işçi sınıfı ile işveren sınıfı arasında belirli bir çatışma anlamının taşımamakta, daha çok belirli bir işverenle, işçi sınıfının belirli bir kesimi arasında seksiyonel bir anlaşmazlık şekline bürün-

mektedir. Dolayısıyla, uyuşmazlığın bölünmüş, parçalı, seksiyonel bir nitelik kazanması da sınıf çatışmasını zayıflatmaktadır. Bu konuda İngiltere'de son maden işçilerinin grevi örnek olarak verilebilir. Bu grevde 200 bin kadar maden işçisiyle işveren durumundaki Coal Board arasında bir anlaşmazlık büyük bir problem olarak ortaya atılmıştır. Fakat aynı problem işçi sınıfının bütünüyle işveren sınıfının bütünü, arasında bir çatışma şeklinde yorumlanmamak gerekir. Bu grevi gerçi muhafazakâr hükûmet bir seçim sloganı ve meselesi olarak istismar etmek istemiştir. Ancak bunun geçerli olmadığını kampanyanın hemen başlarında anlamış ve maden işçilerini komünistlikle suçlamasına rağmen kısa bir zamanda bu yolu izlemekten vazgeçmiştir. Meselenin şüphesiz başka ilgi çekici yönleri de mevcuttur. Bunlar arasında maden işçilerinin grevinin ani den patlak vermesi ve işçi - işveren uyuşmazlıklarında genellikle başvurulan sulhçü metodlara ve uzun müzakerelere imkân verecek yeterlikte bir zamana sahip olunmayışı zikredilebilir. Yine de uyuşmazlık sektörel nitelikte kalmış, bir "genel grev" şekline bürünmemiştir. Gerçi demiryolu işçileri ve diğer sendikalar kömür işçilerinin grevini sempatiyle karşılamışlar, belki onların elde edecekleri ücret artışlarını sonra kendileri de örnek gösterip elde etmeyi ummuşlardır. Ancak uyuşmazlık yine de geniş çapta sınırlı bir işçi grubu ile belirli bir işvereni ilgilendirmiştir.

Yukarıda sıraladığım çeşitli faktörlere rağmen sınıf tezatlarının İngiltere'de tamamen yok olduğu, şüphesiz iddia edilemez. Ancak söz konusu gelişmeler sonucu eski fark ve tezatların hafiflediği ileri sürülebilir.

Çeviren : *Toker DERELİ*